

Bloque 3. Tema 25.

A reforma agraria liberal: as desamortizacións

No **Antigo Réxime** diversas normas, leis e prácticas cotiás condicionaban e limitaban a produción agrícola e a propiedade da terra. A **propiedade** desta era dos **titulares dos dominios** (os señores: nobreza e clero), pero existía tamén un **dereito de uso** que era exercido polo **campesiñado**, quen carecendo do dominio pleno da terra debía **pagar unha renda** aos señores. Todo isto dificulta o comezo dunha revolución agraria, que é o piar sobre o que se sustenta unha posible revolución industrial. Por iso a burguesía liberal consideraba imprescindible realizar unha reforma agraria co obxectivo de converter a propiedade da terra nun ben libre, privado, particular e individual.

O patrimonio nobiliario estaba protexido pola figura xurídica do **morgado**, mentres que a Igrexa posuía os denominados **bens de mans mortas** (doazóns que persoas falecidas entregaban á Igrexa), que **non podían ser comprados nin enaxenados**. Debido a isto, a **burguesía liberal** consideraba imprescindible realizar unha reforma agraria que **liberalizase a terra**, que a convertera nunha mercadoría que se puidera comprar e vender, así como introducir criterios de eficiencia económica e **capitalismo agrario**. A medida máis importante desta reforma agraria que afectaba ao concepto da propiedade da terra herdado do Antigo Réxime foi a **desamortización**.

A desamortización é un proceso de **confiscación de bens e terras pertencentes ao clero ou os bens propios pertencentes aos concellos coa intención de vendelas en poxa pública** e así aumentar os ingresos do Estado, co fin de solventar o endebedamento público do Estado. O proceso desamortizador foi longo debido tanto á masa de bens afectados como aos avances e retrocesos provocados polas sucesivas disputas económicas e políticas. Neste sentido, cómpre destacar que as desamortizacións son propias dos gobernos liberais progresistas e non dos moderados.

A **primeira desamortización** levouse a cabo durante o Goberno de **Godoy, no ano 1798**, por motivo das dificultades facendísticas provocadas polas constantes guerras contra Inglaterra. Esta medida afectou aos **bens pertencentes ao clero regular (sobre todo aos xesuítas), casas de beneficencia e obras pías**.

Durante a Guerra de Independencia o **goberno de Xosé I Bonaparte** tamén intentou levar a cabo unha desamortización de bens da Igrexa e dos aristócratas que se opoñían ao novo réxime,

pero non puido ser levada á práctica. Ao mesmo tempo, as **Cortes de Cádiz** promulgaron diversas desamortizacións polo que o Estado poñía en venda os **bens dos afrancesados, das ordes militares e dos mosteiros de menos de 12 membros**, así como parte das terras pertencentes á Coroa. A chegada de Fernando VII significou a paralización e devolución dos bens desamortizados, coa excepción do breve período do Trienio Liberal, cando se volveu a activar o proceso desamortizador, paralizado de novo polo absolutismo da Década Ominosa.

A necesidade de solucionar os problemas da Facenda, de recadar diñeiro para financiar a Primeira Guerra Carlista, de reducir o poder económico da Igrexa e de ampliar a base de apoios ao liberalismo e á causa isabelina deu lugar á **desamortización de Mendizabal no 1836**, que **afectou ao clero regular**. Esta medida viu precedida dun decreto sobre a supresión dos mosteiros en 1835.

Este proceso desamortizador continuou durante a rexencia do xeneral progresista Baldomero Espartero, que no ano 1841 levou a cabo unha nova desamortización sobre os bens do clero secular, completando así o proceso de confiscación dos bens eclesiásticos iniciada por Mendizabal. O seu obxectivo era sobre todo de carácter fiscal: recadar fondos para a Facenda do Estado.

A chegada dos liberais moderados paralizan o proceso desamortizador sobre a Igrexa e asinan un **Concordato coa Santa Sede en 1851**, polo que a Igrexa acata a perda do patrimonio para non xerar inseguridade xurídica nos novos propietarios, pero a cambio o **Estado debía manter o culto e ao clero español**.

Por último, en 1855 tivo lugar a **desamortización de Madoz que, ademais de rematar a desamortización eclesiástica (bens das ordes militares), iniciou a desamortización civil**. O obxectivo era recaudar fondos para financiar a construción do ferrocarril. Esta desamortización afectaba aos bens de propios e terras baldías dos concellos.

Este proceso **xerou un gran impacto no mundo rural**, xa que os campesiños sen terras (os máis afectados, xa que empregaban moito os terreos comunais para cultivar ou alimentar ao gando a cambio dun pequeno canon ao concello) non tiñan diñeiro para adquirir esas terras postas en puxa pública, e acababan así convertidos en xornaleiros para os novos donos das terras, maiormente a nobreza. Ademais os concellos, ao perder esa fonte ingresos empobreceron o seu servizo asistencial en aspectos básicos como a educación primaria.

Esta desamortización **ampliou a superficie cultivada** ao transformar os pastos e os montes en terras de cultivo, polo que permitiu aumentar a produción total.

Facendo un balance do proceso desamortizador podemos dicir que supuxo a desaparición das fórmulas xurídicas do Antigo Réxime que protexían os patrimonios dos estamentos privilexiados, e significou a liberalización do mercado de terras. Os grandes beneficiados foron a propia nobreza e a burguesía, que consideraba un valor empregar os seus cartos na adquisición de terras en lugar de dirixilo cara a industria, como sí sucedeu noutros países europeos.

O **trasvase de terras do clero a mans da nobreza e burguesía** non mudou dun xeito significativo o campo español, porque este cambio de propiedade non chegou acompañado dunha modernización dos sistemas de cultivo. O vello obxectivo dos informes dos ilustrados de xerar unha nova clase de propietarios agrícolas máis vencellados co traballo da terra non tivo lugar ante a imposibilidade do campesiñado de adquirir as terras confiscadas polo Estado. A maior parte da poboación, que en España eran campesiña, seguiu tendo un baixo poder adquisitivo, o que limitou moito o dinamismo do mercado interior e ademais agravou a condición social do campesiño sen terras e empobreceu os ingresos dos concellos. Sen embargo, tódalas estas medidas sí acabaron por consolidar o novo réxime liberal en España.

No caso concreto de **Galicia, polo mantemento do sistema foral, o que se saca a puxa pública son as rendas forais, non a propiedade da terra**. Debido a isto, non se altera o sistema agrario tradicional ata o ano 1926, na ditadura de Primo de Rivera, cando se aproba a lei de redención de foros.